

**Վահե
ԲՈՒԼԱՆԻԿՅԱՆ**

Տնտեսագիտության
թեկնածու, դոցենտ

1994 թ. ավարտել է ԵՐԺՏԻ-ն (այժմ՝ ՀՊՏՀ): 1994-1997 թթ. սովորել է ԵՐԺՏԻ ասպիրանտուրայում՝ «Տնտեսագիտության տեսություն» մասնագիտությամբ: 1998 թ. առաջօր զբաղվում է գիտամանկավարժական գործունեությամբ փրն-տեսագիտության տեսության ամբիոնում. սկզբում՝ որպես ասիստենտ, այնուհետքև՝ որպես դոցենտ: 2018 թ. մինչ օրս ՀՊՏՀ «Ամբերդ» հետազոտական կենտրոնի ավագ հետազոտող է: Հեղինակ է շուրջ 35 գիտական աշխատանքների:

ՃԳՆԱԺԱՄԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՇԽԱՏՈՒԺԻ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻԳՐԱՑԻԱՅԻ ԵՎ ՈՉ ՖՈՐՄԱԼ ԶԲԱՂՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ

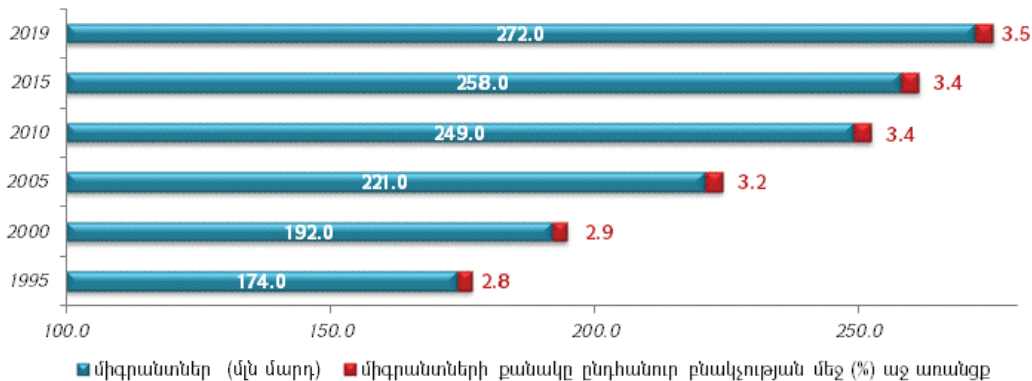
Հիմնաբառեր. միջազգային միգրացիա, աշխատանքային միգրանտներ, ճգնաժամ, ոչ ֆորմալ զբաղվածություն, աղքատության մակարդակ

Հողվածում անդրադարձ է կատարվում ներկայիս համաշխարհային ճգնաժամի ազդեցությանն աշխատուժի միջազգային միգրացիայի և ոչ ֆորմալ (ոչ ձևական) զբաղվածության վրա: Վերլուծելով, մասնավորապես, մինչճգնաժամային, ինչպես նաև 2020 թ.-ի առաջին եռամսյակի համար կանխատեսվող համապատասխան ցուցանիշներն ըստ երկրների զարգացման համախմբի՝ հեղինակը կատարում է հետևյալ եզրակացությունը. սրբացված արդյունքները բնորոշ են նաև Հայաստանի Հանրապետությանը, քանի որ մինչճգնաժամային ժամանակահատվածի ցուցանիշները հիմնականում համապատասխանում են ՀՀ համանման ցուցանիշներին:

Միջազգային միգրացիան շուկայական տրնտեսակարգին բնորոշ՝ օբյեկտիվ գործընթաց է, որի տնտեսական ազդեցությունը զգալի է աշխատաշուկայի կառուցվածքի վրա: Սակայն, միջազգային միգրացիայի ներգործությունը մեծ է նաև սոցիալական, ժողովրդագրական և հոգեբանական առումներով ինչպես դոնոր, այնպես էլ ընդունող երկրների վրա: Միգրացիայի միջազգային կազմակերպության (IOM) 2020 թ. զեկույցի համաձայն՝ 2019 թ.-ին աշխարհում գրանցվել է 272 միլիոն միգրանտ (գծապատկեր 1):

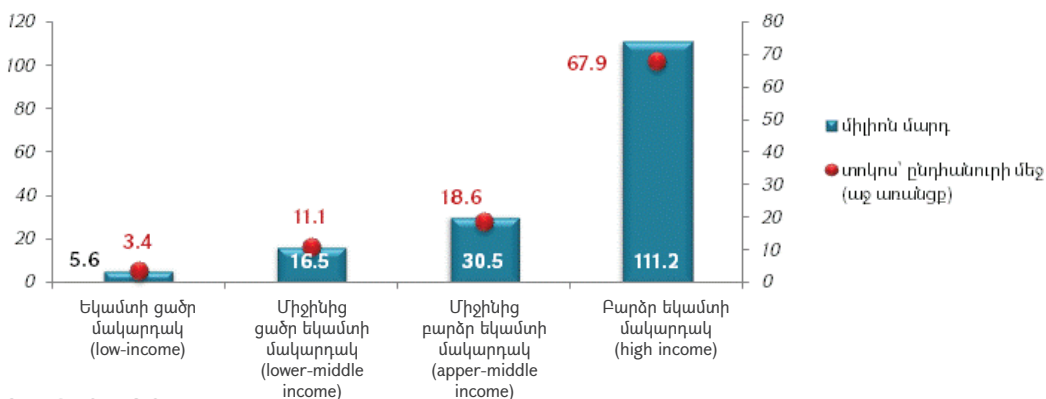
Համաձայն ՄԱԿ-ի տնտեսական և սոցիալական հարցերի դեպարտամենտի (UN/DESA) տրամադրած ցուցանիշների՝ 2017 թ. 258 միլիոն միգրանտից 164 միլիոնը կամ մոտ 64%-ը աշխատանքային է¹ (գծապատկեր 2):

¹ Աղբյուրը՝ ILO Global Estimates on International Migrant Workers Results and Methodology Second edition (reference year 2017), https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---ubl/documents/publication/wcms_652001.pdf?fbclid=IwAR3sDsBGOdacuTeZkmBYoWPFwXA5kmLVAYOexSeSTV_66IrlOmWzIham4Tn0

ԳԾԱՊԱՏԿԵՐ 1

Միջազգային միգրացիայի ծավալները 1995-2019 թթ.²

ԳԾԱՊԱՏԿԵՐ 2

Աշխատանքային միգրանտներն (migrant workers) ըստ ընդունող երկրների եկամտի մակարդակի, 2017 թ.³

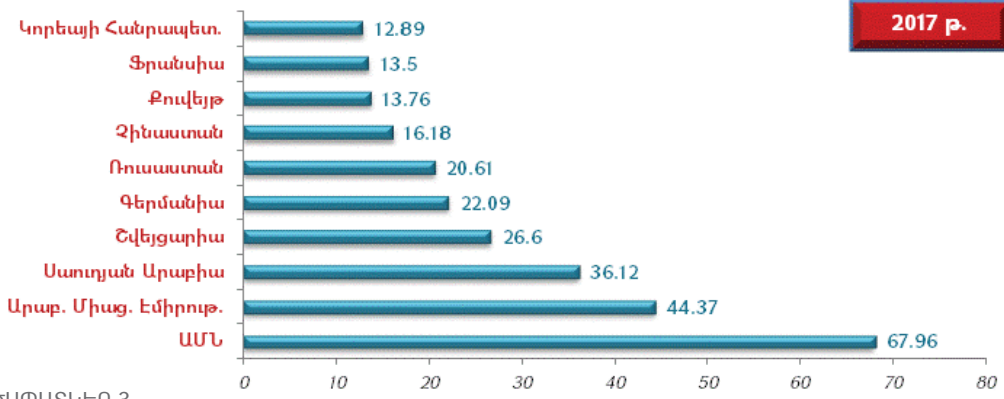
Միանգամայն հասկանալի է, որ աշխատանքային ռեսուրսները, շուկայի օրենքներին համապատասխան, այսպես կոչված, մշտական «փնտրտուքի» մեջ են՝ փորձելով գտնել իրենց ունակությունների կիրառման առավել արդյունավետ վայրեր և ոլորտներ, ապահովել բարձր արտադրողականություն: Այս տեսանկյունից, պատահական չէ, որ նրանց մեծ մասը (մոտ 68%) իր «հանգրվանը», ի վերջո, գտնում է եկամտի բարձր մակարդակ ունեցող կամ, պարզապես, զարգացած երկրներում:

Վերջին ժամանակաշրջանում, պայմանավորված աշխատանքային միգրանտներ

ի կողմից դրամական փոխանցումների (մասնավոր տրասֆերտների) էական աճով, այս հիմնախնդրի վերաբերյալ մեծացել է հետաքրքրությունը (գծապատկեր 3, 4): Ինչպես երևում է գծապատկեր 3-ից, աշխատանքային միգրանտներ ընդունողների և դրամական փոխանցումներ իրականացնողների առաջին տասնյակում հիմնականում բարձր եկամուտ (high-income) ունեցող երկրներն են (բացառությամբ Ռուսաստանի և Չինաստանի), մինչդեռ աշխատանքային միգրանտներ «ապահովող» դոնորների և դրամական փոխանցումներ (մասնավոր տրանսֆերտներ) ստացողներ

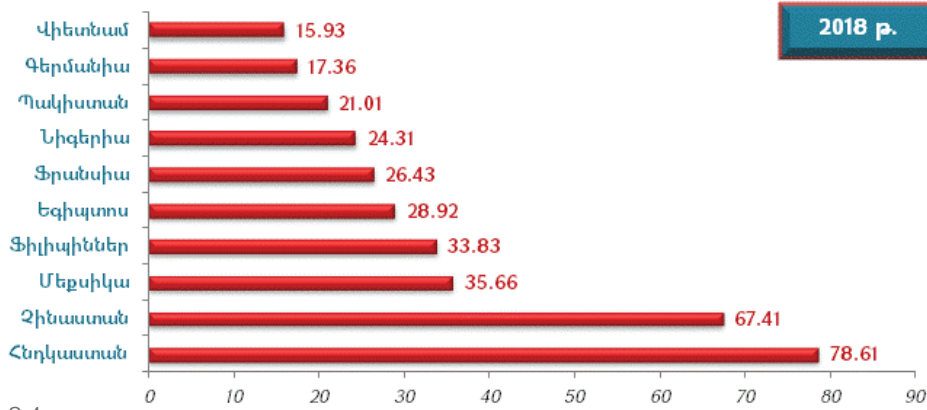
² Աղբյուրը՝ WORLD MIGRATION REPORT 2020, International Organization for Migration (IOM), https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf

³ Գծապատկերը կազմել է հեղինակը: Աղբյուրը՝ WORLD MIGRATION REPORT 2020, International Organization for Migration (IOM), https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf

ԳԾԱՊԱՏԿԵՐ 3

Դրամական փոխանցումներ (մասնավոր տրանսֆերտներ) իրականացնող երկրների առաջին տասնյակը (մլրդ ԱՄՆ դոլար)⁴

ԳԾԱՊԱՏԿԵՐ 4

Դրամական փոխանցումներ (մասնավոր տրանսֆերտներ) ստացող երկրների առաջին տասնյակը (մլրդ ԱՄՆ դոլար)⁵

րի առաջին տասնյակում (գծապատկեր 4)⁴՝ հիմնականում միջինից ցածր եկամուտ ունեցող երկրները (բացառությամբ Գերմանիայի և Ֆրանսիայի՝ high-income, Մեքսիկայի և Զինաստանի՝ upper-middle income):

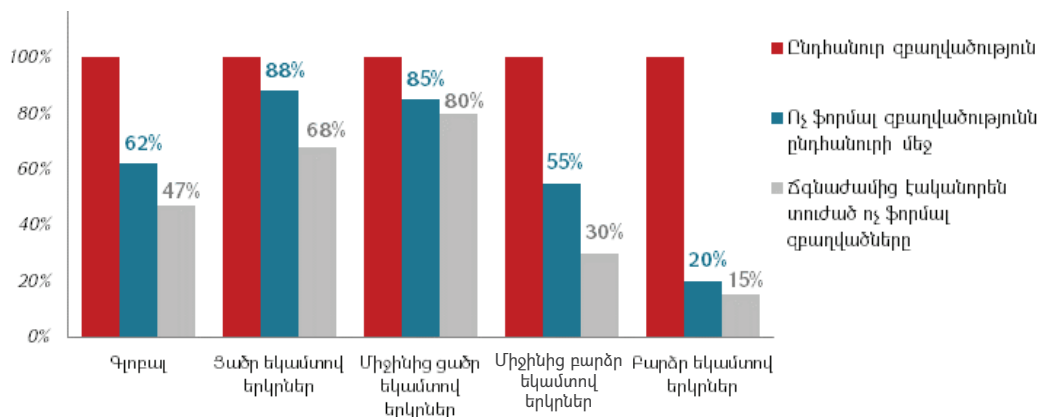
Միաժամանակ, պետք է նշել, որ, ըստ տարբեր հաշվարկների, ՏՀԶԿ (OECD) երկրներում աշխատանքային միգրանտների մոտ 30%-ը ոչ ֆորմալ զբաղվածներն

են⁶: Աշխատանքի միջազգային կազմակերպությունը (ԱՄԿ) առաջարկում է ոչ ֆորմալ վարձու աշխատողների մեջ հաշվի առնել բոլոր նրանց, որոնց գործատուն չի տվել սոցիալական երաշխիքներից (սոցվճար, վճարովի արձակուրդ, անաշխատունակության նպաստ և այլն) թեկուզ և մեկը՝ անկախ աշխատանքային պայմանագրի բնույթից (գրավոր պայմանագիր, բանավոր համաձայնություն)⁷: Համաշխարհա-

⁴ Աղբյուրը՝ WORLD MIGRATION REPORT 2020, International Organization for Migration (IOM), https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf, 2018 թ. տվյալները բացակայում են:
⁵ Աղբյուրը՝ WORLD MIGRATION REPORT 2020, International Organization for Migration (IOM), https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf
⁶ Աղբյուրը՝ Mariano Bosh, Lidia Farre, Immigration and the Informal Labor Market. Bonn 2013, <http://ftp.iza.org/dp7843.pdf>
⁷ ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Զեկույց՝ աշխատուժը և ոչ ֆորմալ զբաղվածությունը Հայաստանում (ընտրանքային միանվագ հետազոտության արդյունքների վերաբերյալ), 2008 թ., https://www.armstat.am/file/article/rep_ashx_09a_4.pdf

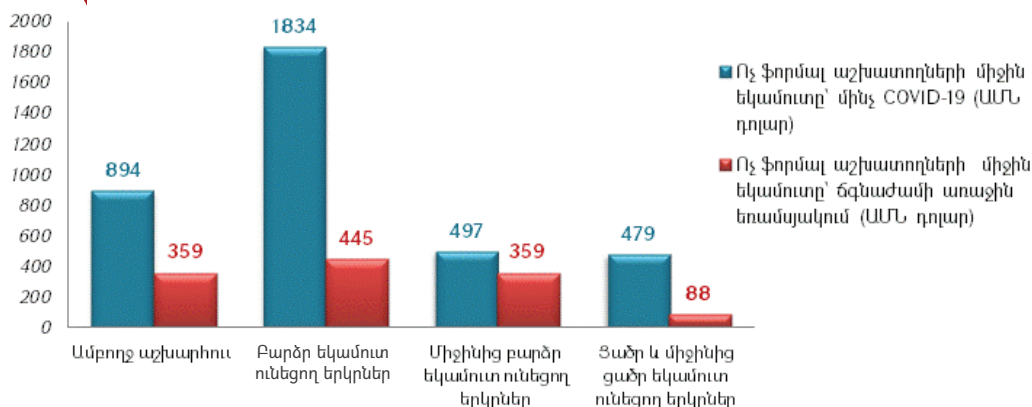
յին տնտեսության ճգնաժամի փուլում, որը պայմանավորված է COVID-19-ի պատճառով և ֆորմալ զբաղվածների սոցիալական վիճակը վատթարանում է ավելի արագ տեմպերով: Ներկայիս ճգնաժամն աննախադեպ ազդեցություն ունեցավ երկրների տնտեսական գործունեության և աշխատաժամանակի տևողության վրա: 2020 թ.-ի առաջին եռամսյակում աշխատատեղերի արգելափակման (lock-down) հետևանքով ամբողջ աշխարհում

կրճատվեց աշխատաժամանակի մոտ 4,5%-ը, որը հավասար է մոտ 130 միլիոն աշխատատեղի (լրիվ աշխատաժամանակով)⁸: Այս ազդեցությունը հիմնականում թիրախավորեց միջինից ցածր եկամուտ ունեցող երկրների 80% (այս խմբում է նաև Հայաստանի Հանրապետությունը) և ցածր եկամուտ ունեցող երկրների 68% ոչ ֆորմալ զբաղվածներին (գծապատկեր 5)⁹: Եվ դա այն պարագայում, երբ աշխարհում այդ ցուցանիշը 47% է:

ԳԾԱՊԱՏԿԵՐ 5

Ճգնաժամի ազդեցությունը ոչ ֆորմալ զբաղվածության վրա¹⁰

ԳԾԱՊԱՏԿԵՐ 6

Ճգնաժամի հնարավոր ազդեցությունը ոչ ֆորմալ աշխատողների եկամտի վրա¹¹

⁸ Աղբյուրը՝ ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Third edition Updated estimates and analysis 29 April 2020, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_743146.pdf
⁹ Վերլուծությունը կատարվել է ըստ 129 երկրի տնային տնտեսությունների (ընդհանուր զբաղվածության 90%-ը) հարցման արդյունքների:
¹⁰ Աղբյուրը՝ ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Third edition Updated estimates and analysis 29 April 2020, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_743146.pdf
¹¹ Գծապատկերը կազմել է հեղինակը: Աղբյուրը՝ ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Third edition Updated estimates and analysis 29 April 2020, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_743146.pdf

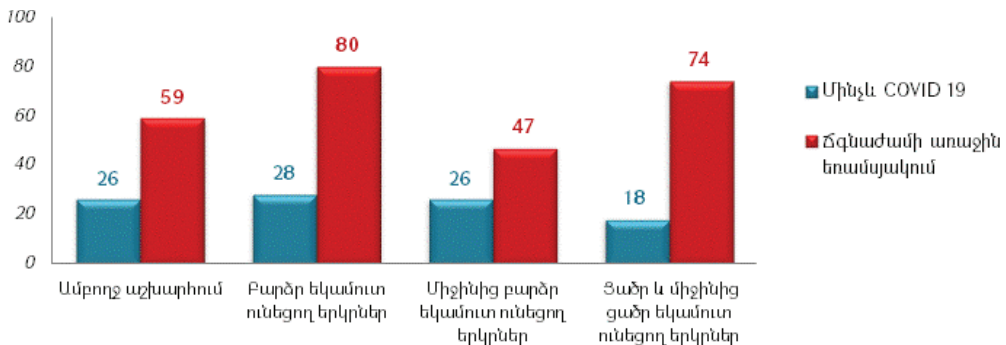
Գծապատկեր 6-ում ներկայացված է COVID-19-ի կործանարար ազդեցությունը տնտեսությունում ոչ ֆորմալ զբաղվածների վրա (ըստ երկրների խմբերի): Մասնավորապես՝ ամբողջ աշխարհում ոչ ֆորմալ զբաղվածների եկամուտները նվազել են 60%-ով, ընդ որում, բարձր եկամուտ ունեցող երկրներում՝ 76%-ով, միջինից բարձր եկամուտ ունեցող երկրներում՝ 28%-ով, ցածր և միջինից ցածր եկամուտ ունեցող երկրներում՝ 82%-ով (այդ թվում՝ ՀՀ-ում):

Գծապատկեր 7-ում ներկայացված է COVID-19-ի ազդեցությունը ոչ ֆորմալ զբաղվածների աղքատության մակարդակի վրա (2020 թ. առաջին եռամսյակ)¹²: Ակնհայտ է, որ ճգնաժամի հիմնական «տուժողները» բարձր, ինչպես նաև ցածր և միջինից ցածր եկամուտ ունեցող երկրներն են, համապատասխանաբար՝ 65% և 76%:

Եզրակացություն: Հոդվածում կատարված վերլուծության և կանխատեսման արդյունքները կարող են վերաբերել նաև Հայաստանին, քանի որ մինչճգնաժամային ժամանակահատվածի համար բերված ցուցանիշները հիմնականում համապատասխանում են ՀՀ նմանատիպ ցուցանիշներին: Մասնավորապես.

• Համաձայն ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի տվյալների՝ 2018 թ.-ին միգրացիոն գործընթացներում (ներքին և արտաքին) ներգրավված է եղել շուրջ 137,7 հազ. մարդ¹³, որից 80.6%-ը՝ միջպետական միգրանտ՝ 110,442 մարդ, ինչը տվյալ տարվա ՀՀ մշտական բնակչության մոտ 3.7%-ն է:

- Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ՀՀ վիճակագրական կոմիտեն չի հրապարակում ընդհանուր միգրանտների մեջ աշխատանքային միգրանտների քանակը, հիմք ենք ընդունել առաջնային հարցումների հիման վրա ստացված տվյալները՝ 76,8%¹⁴:
- Եթե ընդունենք, որ բոլոր ինքնազբաղվածներն աշխատում են ոչ ֆորմալ դաշտում և հաշվի առնենք վարձու աշխատողների ոչ ֆորմալ զբաղվածության մակարդակը, ապա Հայաստանում ոչ ֆորմալ զբաղվածության մակարդակը մոտ 46 տոկոս է¹⁵:
- 2018 թ. աշխատանքային միգրանտներ

ԳՇԱՊԱՏԿԵՐ 7

Ճգնաժամի հավանական ազդեցությունը ոչ ֆորմալ աշխատողների աղքատության մակարդակի վրա (%)¹⁶

¹² Վերլուծությունը հիմնված է 64 երկրի՝ 2016-2019 թթ. ժամանակահատվածում հավաքագրված կշռված միջին տվյալների վրա:
¹³ ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի, Հայաստանի ժողովրդագրական ժողովածու, 2019 թ., https://www.armstat.am/file/article/demog_2019_7.pdf
¹⁴ Զ. Թադևոսյան, Կ. Հակոբյան, Դ. Գալոյան, Լ. Աղաջանյան, Արտաքին աշխատանքային միգրացիա. գնահատականներ և մտորումներ, Եր., 2014, էջ 68
¹⁵ Մ. Օնորատի, Ա.Յ. Դե Սիլվա, Ն. Միլան, Ֆ. Քերշբաումներ, Աշխատանք Հայաստանում ավելի լավ ապագայի համար, Աշխատատեղերի դիմամիկայի վերլուծություն. Համաշխարհային բանկ, 2019 թ., հոկտեմբեր, էջ 28, <http://documents.worldbank.org/curated/en/325281572596343195/pdf/Work-for-a-Better-Future-in-Armenia-An-Analysis-of-Jobs-Dynamics.pdf>
¹⁶ Գծապատկերը կազմել է հեղինակը: Աղբյուրը՝ ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Third edition Updated estimates and analysis 29 April 2020, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_743146.pdf

րի մոտ 92%-ը, որպես նպատակային, ընտրել է միջինից բարձր (Ռուսաստան՝ 89,9%) և բարձր (2%) եկամուտ ունեցող երկրները¹⁷:

Վերջին տարիներին ՀՀ արտագաղթի ցուցանիշներում, ի տարբերություն 1990-ական թվականներին տեղի ունեցած մըշտական արտագաղթի, գերակշռում է աշխատանքային միգրացիան, որն արդեն իսկ դրական երևույթ է: Ուստի անհրաժեշտ է, որ ներկայում կառավարությունը հստակ ծրագրեր իրականացնի տնտե-

սության իրական հատվածում պետական կապիտալ ծախսերի ավելացման ուղղությամբ: Կարճաժամկետում այդպիսի քաղաքականությունը հնարավորություն կտա որոշ չափով փոխհատուցելու ներկայիս ճգնաժամային պայմաններում արտերկրից ստացվող մասնավոր տրանսֆերտերի ծավալների կրճատումը: Միաժամանակ, նման մոտեցումը կնպաստի միջին դրակավորմամբ աշխատուժի միգրացիայի էական կրճատմանը երկարաժամկետում:

¹⁷ ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Հայաստանի ժողովրդագրական ժողովածու, 2019 թ., https://www.armstat.am/file/article/demog_2019_7.pdf

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Թադևոսյան Զ., Հակոբյան Կ., Գալոյան Դ., Աղաջանյան Լ., Արտաքին աշխատանքային միգրացիա. գնահատականներ և մտորումներ, Եր., 2014:
2. Օնորատի Մ., Դե Սիլվա Ա.Յ., Միլան Ն., Քերշբաումներ Ֆ., Աշխատանք Հայաստանում ավելի լավ ապագայի համար, Աշխատատեղերի դինամիկայի վերլուծություն. Համաշխարհային բանկ, 2019 թ., հոկտեմբեր:
3. ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Զեկույց աշխատուժը և ոչ ֆորմալ զբաղվածությունը Հայաստանում (ընտրանքային միանվագ հետազոտության արդյունքների վերաբերյալ), 2008:
4. ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Հայաստանի ժողովրդագրական ժողովածու, 2019:
5. World Migration Report 2020, International Organization for Migration (IOM).
6. ILO Global Estimates on International Migrant Workers Results and Methodology Second edition (reference year 2017).
7. Mariano Bosh, Lidia Farre, Immigration and the Informal Labor Market. Bonn 2013.
8. ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Third edition Updated estimates and analysis 29 April 2020.
9. Stephen Castles, Raúl Delgado. Wise Migration Development: and Perspectives from the South, 2008 International Organization for Migration (IOM).

